

● REDACTIE: Dr C. EIJKMAN, Dr C. G. B.
TEN KATE (Secretaris, Kampen, IJsselkade 20) EN Tsj. Gs. DE VRIES

De rosse gors, *Emberiza rutila* Pall., in Nederland,
(met 2 tekstfiguren)

DOOR

Dr G. C. A. JUNGE en Dr J. C. KOCH.

Op 5 November 1937 werd op het Ringstation Wassenaar een onbekende vogel gevangen, die voorloopig slechts als een gorssoort herkend kon worden. De vogel was in gaven staat zonder eenig spoor van kooislijtage. Na bestudeering van verschillende handboeken werd een poging tot determinatie gedaan, waarbij enkele kenmerken voorloopig als richtsnoer dienden, te weten de bleekgele tint van benedenborst en buik, zich tevens uitstrekkende over de onderstaartdekveeren, de duidelijk roodbruine stuit en bovenstaartdekveeren, de lichte middenkopstreep en grijsachtige bovenoogstreep, het ingesneden zijn van de buitenvlaggen van de 3de tot en met de 5de groote slagpen en een vleugelmaat van 69 mm.

Van de geelbuikige gorzen kwamen in aanmerking *citrinella*, *cirlus*, *aureola*, *bruniceps* en *melanocephala*. Van deze konden *citrinella* en *cirlus* worden uitgesloten, daar bij deze species bovendien de 6de groote slagpen een ingesneden buitenvlag heeft; *bruniceps* en *melanocephala* vielen af door de verschillende kleuren van rug en stuit, resp. geelachtig griuw en geelbruin (9 en 10).

Slechts voorzien van de beschrijvingen de europeesche avifauna betreffend, zonder duidelijke platen en vergelijkingsmateriaal, konden wij *aureola* niet definitief uitsluiten, vooral daar bij de sectie gebleken was, dat het hier een ♀ betrof, waarbij het veel minder levendig gekleurde vederkleed de beoordeeling bemoeilijkt en bovendien de uiterst duidelijk puntig toeloopende staartpenen, een typisch, door Drost (3) bij vele juveniele vogels beschreven kenmerk, het vermoeden wettigten, dat het hier een ♀ juv. betrof.

De vogel leek oppervlakkig op een afbeelding van een *aureola* ♀ in N a m a n n en vertoonde, hoewel zeer vaag, het staartkenmerk van *aureola*: op de uiterste staartpenen een diagonale witte, hier lichte, band over beide vlaggen. De vleugelmaat van 69 mm, die volgens Hartert (7)

op geen enkele palaeartische gorssoort paste, kwam overeen met die welke Dupond (4) in een beschrijving van *aureola*, naar aanleiding van een belgische vangst op 2 September 1938, gegeven had: voor ♀♀ 68—77 mm.

Wel waren er tegenstrijdigheden, doch moest overwogen worden, dat deze gorssoorten vaak pas in hun derde jaar het adulte kleed vertoonen en dat niet elke phase beschreven was en zeker geen overvloedig materiaal dezer zeldzame vogels voor de beschrijvingen dienstbaar was, terwijl individuele variaties mogelijk een rol konden spelen.

In dit stadium werd de vogel aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden geschonken. Verschillende *aureola*-huiden werden vergeleken met ons ex. en hoewel er wel hier en daar eenige overeenkomst te zien was, bleek er geen duidelijke gelijkenis te bestaan. Wij waren toen van meening, dat een beschrijving door Dupond (5) van een *rutila* ♀ (géén europeesche soort) gegeven naar aanleiding van een vangst in België, zooveel punten van overeenkomst opleverde, dat *rutila* in het determinatie-onderzoek moest worden betrokken, vooral daar bleek, dat ook bij *rutila* slechts de buitenvlaggen van de 3de tot en met de 5de groote slagpen waren ingesneden. In de collectie van het Museum bevonden zich naast enkele ♂♂ ook één ad. ♀.

Na grondige determinatie kwamen wij dan ook tot de slotsom, dat wij hier met een ♀ *rutila* te maken hadden en wel om de volgende redenen:

1. de kleurverdeling op de buitenste staartpenen,
2. de roodbruine stuit,
3. de kleur van keel, borst en buik, die echter bij uitgekleurde *rutila* ♀♀ veel intensiever is,
4. de gele onderstaartdekveeren,
5. de kleur van de randen der vleugeldekveeren (géén wit),
6. de olijfkleurig groene bovenzijde, die alleen bij uitgekleurde ♀♀ sterk met roodbruin is gemengd,
7. de vleugelmaten voor ♀♀ *rutila*: 67—72 mm.

ad 1. Weliswaar werd boven reeds opgemerkt, dat het staartkenmerk van *aureola*, nl. op de buitenste staartpenen een diagonale witte band over de binnen- en buitenvlag, bij dit ex. aanwezig was, doch slechts in vage mate, want alleen bij schuin invallend licht is de iets lichtere (en niet witte) band zichtbaar. De *aureola*'s uit de collectie vertoonden, hoewel met individuele variaties, alle dit kenmerk goed. Het ad. ♀ *rutila* vertoonde dit kenmerk, evenals ons ♀ juv. slechts vaag.

ad 2. Hoewel ook het *aureola* ♀ een bruine stuit heeft, is deze bij *rutila* in veel sterkere mate roodbruin.

ad 3. De bruinachtig witte keel is ter weerszijden door een smalle donkere streep begrensd. Deze streep, die van de basis van den ondersnavel schuin naar de schouders verloopt, missen de *aureola* ♀♀; deze strepen zijn op de foto, door Dupond van een *rutila* ♀ gegeven, zichtbaar; evenals bij het onderzochte ex. (zie figuur 1).

ad 4. De onderstaartdekveeren van *aureola* zijn bij ♂♂ bruinachtig wit,

- bij ♀♀ bleek bruinachtig van kleur; van *rutila* geel, bij oudere ♀♀ zelfs kanariegeel.
- ad 5. Bij de *aureola* ♀♀ vormen de randen der vleugeldekveeren, bij uitgespreiden vleugel een witte streep, die door het Practical Handbook voor ♀♀ zelfs als een veldkenmerk wordt opgegeven. Bij *rutila* ontbreekt deze witte teekening.
- ad 6. De kleur van de bovenzijde bij *aureola* is meer geelbruin, bij *rutila* meer olijkleurig groen, althans bij de ♀♀.
- ad 7. Het Practical Handbook geeft voor *aureola* ♀♀ als vleugelmaten op: 71—75 mm. Dupond (l.c.): 68—77 mm.
- la Touche geeft voor *rutila* ♀♀ op: 67—72 mm (17).
- ala *rutila* ♀ ad. (coll. Mus.): 70 mm.
- ala *rutila* ♀ juv. : 69 mm.

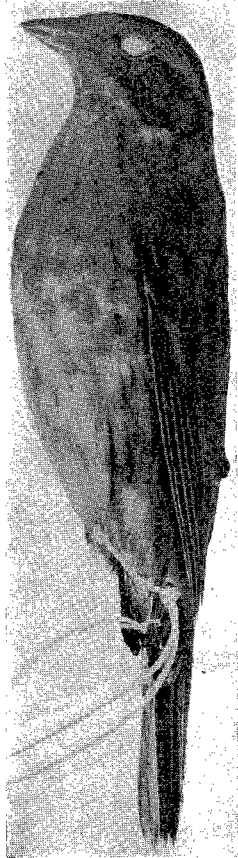

Foto G. A. L. Bisseling

Fig. 1. *Emberiza rutila* Pall.; Wassenaar, 5 November 1937.

In de literatuur werd geen beschrijving aangetroffen, die volkomen op het onderzochte ex. past. Dupond's beschrijving voldeed nog het best, eveneens vrij goed overeenkomend is een beschrijving van v. Middendorff (8) van een ♀ juv.

Hier moge een vederkleedbeschrijving van het bewuste ex. volgen:

Bovenkop en nek gelig bruin, rug donker gelig groen; kop, nek en rug met zwarte weinig scherp begrensde lengtestrepen. Zijkanten van de kop aan weerszijden donkerder. Stuit en bovenstaartdekveeren egaal roodbruin. Keel bruinachtig wit aan weerszijden door smalle donkere streep begrensd. Borst donkerder (bruiner) van kleur dan keel, sommige veeren met dunne zwarte schachtstrepen. In het midden van de borst gaat deze bruine kleur geleidelijk over in de egaal witgele kleur van de benedenborst, buik en onderstaartdekveeren. Flanken donkerder met enkele zwarte lengtestrepen. Oordekken zwartbruin, welke kleur onder het oog doorloopt tot aan de snavelwortel. Bovenaan is dit deel begrensd door de bruinachtig gele teugel en witter gekleurde streep achter het oog, die tot aan de nek doorloopt. Beneden zijn de oordekken begrensd door een breede lichte streep van dezelfde kleur als de keel, hiervan echter door de bovengenoemde smalle donkere strepen gescheiden.

Groote en kleine slagpennen zwartbruin, buitenvlaggen met smalle groene rand, binnenvlag met witte rand. Binnenste kleine slagpennen met breede roodbruine buitenzoom en meer

vaalbruine toppen. Groote, middelste en kleine vleugeldekveeren zwart met breede gelig bruine buitenrand en toppen, bij de binnenste groote vleugeldekveeren is de buitenrand meer roodbruin. Slagpendekveeren zwartbruin met smalle groene buitenzoom. Ondervleugeldekveeren witachtig geel. Staartpennen zwartbruin met groene buitenzoom. Top binnenvlag buitenste staartpennen met smalle witte top. Vanaf deze top loopt een zeer onduidelijke lichtere streep naar voren naar de schacht. Onderzijde staartpennen grijs. De staartpennen loopen duidelijk in een zeer spitse punt uit, hetgeen bij vele zangvogels beschreven is als een kenmerk der éérste nestkleedstaartpennen, die bij den eersten rui niet worden verwisseld (3); zie de beide figuren.

Maten. Lengte 140 mm, vliegwidte 219, vleugel 69, staart 54,5, tarsus 18, snavel 10. Gewicht 16,3 gr.

Conditie normaal, sexe ♀ (ovarium en duidelijk oviduct).

Kleur bovensnavel zwartbruin met lichtbruinen rand; kleur ondersnavel lichtbruin met donkere vlek aan de basis, iris donkerbruin.

Oude ♀♀ onderscheiden zich van het hierboven beschreven ex. doordat op kop-, rug- en schouderveeren veel meer roodbruin aanwezig is, onderborst, buik en onderstaartdekveeren veel meer kanariegeel zijn en de zwarte schachtstreepjes op de borst ontbreken.

Emberiza rutila is een bewoner van het uiterste Oosten van Azië: Mandsjoerije, Noord-China en Oost-Siberië. De meest westelijke vindplaats is Gornykai op den linker oever van de rivier Angara, nog westelijk van het Baikameer, op ongeveer 320 km N. van Irkoetsk gelegen, alwaar Scalon en Sludsky de soort broedend aantreffen (12).

In Sikhota Alin is hij tusschen de Amourmonding en de Golf van Tatarije door Sulpin (15) broedend gevonden. Het landschap is bedekt met maagdelijke bosschen van in hoofdzaak lariksen (*Larix daurica*), dennen en sparren (*Abies nephrolepis* en *Picea ajanensis*). De vogel houdt zich het meest op aan de boschranden, met ondergroei van dwergberk (*Betula humilis*) en rosmarijn (*Ledum palustre*). Stegmann (13) vond den vogel op een hoogte van 700—1000 m in het Tukuringra- en het Stanowoi-gebergte. Men heeft met een nog weinig bestudeerde soort te doen.

Dupond (5) en Grote (6) geven over verschillende biologische eigenschappen als voorkomen, zang, nestbouw, gedrag in den broedtijd, voedsel, trek enz. belangwekkende gegevens, die echter niet overal gelijkloidend schijnen te zijn. Taczanowski (16) citeert Godlewski, die vermeldt, dat de vogel in het Zuidelijke Baikagebied en in Zuidelijk Trans-

Foto G. A. L. Bisseling

Fig. 2. Staart van *Emberiza rutila* Pall.; Wassenaar, 5 November 1937.

baikalië in de 2de helft van Mei aankomt en tegen eind Mei en Juni op den grond nestelt. Grote maakt (naar Sulpin) melding van een nest in een halfomgevallen rosmarijnstruik. Het door beiden vermelde nestmateriaal is niet hetzelfde. Grote geeft een voorjaarstrek aan van kleine groepen van 2—5 stuks, doch een overvloedige herfsttrek in troepen van 20 stuks. David en Oustelet (1) spreken van een voorjaarstrek te Peking, die veel overvloediger is dan de geringe herfsttrek. De herfsttrek zou in Augustus-September plaats vinden (6). Daarentegen verkregen Scalon en Sludsky (l.c.) te Gornykai en Jandi nog vogels op hun broedterrein („tué” of „capturé d' une couvée”) op 22 en 23 Juli en zelfs nog op 29 Augustus! La Touche (17) deelt mede, dat de soort te Shaweishan aan de Jangtse-monding in eind April en in Mei en eveneens in October en November gewoon is.

Het overwinteringsgebied bevindt zich in Zuid-China; Noord-Britsch-Indië, westelijk tot Sikkim; Burma, zuidelijk tot Tenasserim; Siam en slechts zelden in Indo-China (1, 2, 14 en 17). In Zuid-China houden de vogels zich gedurende den winter voornamelijk in kreupelhout en rietvelden op (1). Als tijd van aankomst in het broedgebied noemt Grote voor Sikhota Alin de laatste Mei-decade. Opgaven omtrent gezang zijn eveneens verschillend. Sulpin geeft dit op als zeer eentonig en evenals de lokroep (herhaald „tzi tzi tzi”) zeer gelijkend op die van *aureola*, terwijl anderen, tevens van nachtzang gewagend, den zang aangenaam noemen, om welke reden het te Peking geliefde kooivogels zijn. Volgens Sulpin gaat de soort in aantal eerder achteruit dan vooruit, in tegenstelling met *aureola*, die meer weidevogel is. De rui zou ongeveer half Augustus beginnen.

De rosse gors behoorde nog niet tot de europeesche avifauna, daar de begin April 1906 in Bocholtz (Limburg) gevangen 2 ♂♂, beschreven door Le Roi (11) als ontsnapte kooivogels werden beschouwd. Dupond vermeldt nog de vangst in België van een ♂ op 28 of 29 October 1928 te Heusy lez-Verviers (5). Behalve één beschadigde slagpen vertoonde deze vogel geen slijtage, die op een ontsnapte kooivogel zou kunnen wijzen. Het voorkomen van een juv. ♀ aan het Ringstation Wassenaar op 5 November 1937 maakt het zeer onwaarschijnlijk, dat het hier een ontsnapt geïmporteerd individu zou betreffen. Door zijn gaven staat zou het in ieder geval in vrijheid geruid moeten hebben, welke rui vanaf half Augustus zou plaats grijpen. Indien wij den broedtijd, die zooals boven vermeld waarschijnlijk láát valt, op omstreeks half Juni aannemen, dan zou de vogel ongeveer half Juli vliegvlug zijn. In het verloop van één maand tusschen dit tijdstip en half Augustus (begin van de rui), zou de vogel gevangen, naar onze gewesten geëxporteerd en wederom ontsnapt moeten zijn, hetgeen nauwelijks denkbaar is.*) Het is dus aannemelijker, dat wij hier werkelijk met een naar deze streken afgedwaalde vogel te maken hebben, van welk feit er in de ornithologie vele analoge voorbeelden te vinden zijn. Men denke voor Nederland bv. aan de siberische goudlijster, *Turdus dauma*

*) Men lette ook op de onbeschadigde spitse staartpennen, die bij den éérsten rui niet worden verwisseld en bij een ontsnapt kooivogel nooit zoo gaaf hadden kunnen blijven.

aureus Hol., de siberische lijster, *T. s. sibericus* Pall., de vale lijster, *T. obscurus* Gmel., Naumann's lijster, *T. n. naumanni* Temm., de bruine lijster, *T. naumanni eunomus* Temm., de bruinkopgors (?), *Emberiza bruniceps* Brandt, de wilgengors, *E. a. aureola* Pall., de witkopgors, *E. leucocephala* Gmel., de dwerggors, *E. pusilla* Pall. *), de groote pieper, *Anthus r. richardi* Vieill. enz., allen bewoners van Midden- of Oost-Azië.

Vanwege het buitengewoon sprekende rosse kleed van het adulte ♂ zij de Nederlandsche benaming voor deze soort: de rosse gors.

Literatuur.

1. A. David et E. Oustelet, Les oiseaux de la Chine, Paris 1877.
2. J. Delacour et P. Jabouille, Les oiseaux de l'Indochine française, Tome 4, Paris 1931.
3. R. Drost, Kennzeichen für Alter und Geschlecht bei Sperlingsvögeln, Ber. d. Ver. schlesischer Ornith., 22, 1937, 1—2.
4. Ch. Dupond, Le bruant auréole, *Emberiza aureole* Pall., en Belgique, Le Gerfaut, 24, 1934, p. 2—7.
5. Ch. Dupond, Le bruant roux, *Emberiza rutila* Pall., en Belgique, Le Gerfaut, 25, 1935, p. 234—239.
6. H. Grote, Pour la biologie d' *Emberiza rutila*, Le Gerfaut, 26, 1936, p. 137—139.
7. E. Hartert, Die Vögel der palaäarktischen Fauna, Bd. 1—3, 1903—1922.
8. A. Th. v. Middendorff, Siberische Reise, Vögel, 1853, p. 142.
9. E. D. van Oort—G. A. Brouwer, Ornithologia Neerlandica, Dl. 5, 1935, p. 264.
10. Practical Handbook, Vol. 1, 1920, p. 106—122.
11. O. le Roi, Ornith. Monatsber., 1908, p. 109.
12. W. N. Scalon et A. A. Sludsky, Sur la faune des oiseaux du bassin d'Angara, Le Gerfaut, 23, 1933, p. 189—202.
13. B. Stegmann, C. R. Ac. Sc. U. R. S. S., Série A, 1928, 24, p. 512.
14. E. C. Stuart Baker, The fauna of British India etc., Birds, Vol. 3, Londen 1926.
15. L. Sulpin, Ann. Mus. Zool. Ac. Sc. U. R. S. S., 32, 1931, 4, p. 480.
16. L. Taczanowski, Faune ornithologique de la Sibérie orientale, prem. partie, Mém. Ac. Imp. Sciences de St. Pétersbourg, 7 sér., Tome 39, 1891.
17. J. D. D. la Touche, A Handbook of the birds of Eastern China, Vol. 1, 1927, part 4, p. 375.

Leiden-Den Haag, Januari 1938.

*) Nog zeer onlangs werd op het Ringstation Wassenaar een dwerggors ♂ gevangen (cf. dit no., p. 47).